

חדלות פירעון, שיקום כלכלי ומשפט טיפולי

שילוב עקרונות המשפט הטיפולי בהליך לשיקום כלכלי של חייב יחיד, עשוי להעניק תרומה משמעותית להגשמת יעדיו של חוק חדלות פירעון ולהצלחת השיקום הכלכלי. חשיבה מחודשת על ניהול הליך חדלות פירעון

ד"ר קרני פרלמן ועו"ד איתי קריידן בסיוע הסטודנטים עמית המרכז למשפט שיטתי וטיפולי: אופק קורן, הדר אפל ואיל מרקוס

יש מקום לשקול את מעורבותם של אנשי מקצוע טיפוליים על מנת לסייע בעבודתו של המחונן על הליכי חדלות פירעון ושיקום כלכלי, הן בהערכת הנסיבות שהובילו למצב של חדלות הפירעון אצל היחיד והן בבניית תוכנית השיקום

רעיונות ותובנות מתחום המשפט הטיפולי. אנו סבורים שהדבר עשוי להעניק תרומה משמעותית להגשמת יעדיו של החוק בכל הנוגע לשיקום כלכלי איכותי וארוך טווח של החייבים. זאת בהסתמך על תרומת המשפט הטיפולי למתן רקע רעיוני, כמו גם כלים מעשיים שהוכחו כאיכותיים ויעילים בהליכים משפטיים אחרים מכווני שיקום, במדינות שונות ובישראל, ותרמו להצלחתם.

חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי

הליך חדלות פירעון, המוכר גם בשמו הקודם - הליך "פשיטת רגל", הוא סטטוס משפטי-כלכלי שבו "חייב" (אדם פרטי, עוסק מורשה או עוסק פטור) נמצא או עלול להימצא באחד או בשני המצבים הבאים:

החייב אינו יכול לשלם את חובותיו, בין אם הגיע מועד התשלום ובין אם מדובר בתשלום עתידי; סך החובות וההתחייבויות של החייב גבוה משווי נכסיו (כגון: כספים, רכוש, זכויות וכו'), כך שבפועל אינו יכול לפרוע את התחייבויותיו וחובותיו.

שיעור החוב שייפרע לנושים והן את שילובו מחדש של חייב שהוא יחיד במרקם החיים הכלכלי. ליעדים אלו ישנן הצדקות כלכליות, חברתיות, הומניות ואחרות.⁶

הליך חדלות פירעון ושיקום כלכלי - המצב הקיים

הליך חדלות פירעון נפתח בהגשת בקשה ל"צו פתיחת הליכים", במסגרתה "החייב", או מי מנושיו, מפרטים בפני בית המשפט את הנסיבות שבגינן יש להכריז על היחיד כ"חדל פירעון". בשלב זה, נכנס לתמונה גם הממונה על הליכי חדלות פירעון ושיקום כלכלי, מוסד ממשלתי הפועל בכפיפות למשרד המשפטים. אם בית המשפט נעתר לבקשה, ומחליט על מתן צו לפתיחת הליכים, נערכות פרוצדורות מסוימות, כגון הקפאת הליכים שונים נגד היחיד; העמדת נכסי קופת הנשייה לפירעון חובות העבר של היחיד; ומינוי נאמן ליישום הליכי חדלות הפירעון של היחיד.

לאחר שניתן "צו פתיחת הליכים", על היחיד להגיש דוחות דו-חודשיים המפרטים את ההוצאות והכנסות של כלל משק הבית. כמו כן, הוא נדרש לעמוד בצו התשלומים החודשי שקבע לו בית המשפט. בחינת הדוח הדו-חודשי נעשית על ידי נאמן, שהוא לרוב רו"ח או עו"ד הפועל כ"קצין בית המשפט" ותפקידיו השונים קבועים

יש העדפה ברורה לנישה הטיפולית היוצרת מוטיבציה לשינוי התנהלות ולעריכת מאמצים אצל המשתתף לעמוד בהסדר שנקבע, זאת להבדיל משפיטה אדברסרית המנסה להניע התנהגות באמצעות כפייה ואיום בענישה

קנסות וחוב מוזנות, שהם חובות שאינם ברי הפטר). ההפטר, כמוהו כהצהרה על מחיקת חובותיו של החייב, כל זאת על מנת לסייע לו להתחיל "דף חדש" שבו יוכל להתנהל כלכלית באופן מאוזן.

בהוראות החוק,⁷ כך, לדוגמה, במסגרת תפקידו של הנאמן עליו לבדוק את מצבו הכלכלי של היחיד ואת נסיבות הסתבכותו הכלכלית. בידו גם סמכות לפקח על עמידתו של החייב בתנאי הצו לשיקום כלכלי.

חיות רעות של הנאמן, על אודות אופן התנהלותו של החייב בהליך, מהווה רכיב משמעותי בבחינת הבקשה לקביעת התוכנית לשיקום כלכלי. על-פי סעיף 161(א) לחוק, במסגרת הצו לשיקום כלכלי על בית המשפט לקבוע: "הכשרה להתנהלות הנסיבות שהובילו לחדלות הפירעון מצביעות על כך שהכשרה כאמור תסייע לשיקומו הכלכלי". בפועל מתקיימת ככל הנראה תכנית הכשרה של 12 שעות הכוללת ארבעה מפגשים ונערכת בשלבי סיומו של ההליך.⁸

עם סיום הליך חדלות פירעון בהצלחה, יכול החייב לקבל "הפטר חובות" המלווה בקבלת 'צו הפטר' אשר מכריז על חובות מסוימים של החייב כבטלים (ולמעט חובות מסוימים, כגון

¹ דברי הסבר להצעת חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי, התשע"ו-2016, ה"ח 1027.

² חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי, התשע"ח-2018 (להלן: "החוק").

³ יובהר, כי במקרה מאמר זה יעמוד הליך חדלות פירעון של יחידים. אם כי ראוי להכיר כי ישנם גם הליכי חדלות פירעון של תאגידים. הנורמות המוצעות רלוונטיות בעיקר ליחיד, יחד עם זאת, גם לשיקום תאגיד חשיבות רבה, והמשך פעילותו במשק עשוי לשמר מקומות עבודה רבים ולספק מקור פרנסה לעובדיו ולספקים שהתקשרו אתו.

⁴ כך, למשל, פקודת פשיטת הרגל (נוסח חדש) התש"ם-1980.

⁵ דן סעדון על נזירות וגורים: השפעת אינטרס החייב לשיקום כלכלי על עיצובם הראוי של הליכי פשיטת הרגל בישראל 105 (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת תל-אביב 2020).

⁶ לפירוט ההצדקות השונות לשיקום כנגדו מתפישות כלכליות, הומניטריות, ערך חיות האדם, תפיסה קהילתית ועוד ראו סעדון, לעיל ה"ש 5, בעמ' 118-127.

⁷ ס' 130 לחוק.

⁸ נוהל הממונה על הליכי חדלות הפירעון 20 "נוהל הממונה בעניין הכשרה כלכלית לחייבים" (11.4.2021).

⁹ דיודור ב' וקסלר "תורת המשפט הטיפולי: סקירה" מחקרי משפט כ"ו 367 (2010).

חומלץ כי התוכנית להכשרה הכלכלית תינתן כבר בשלבים ראשוניים של המשתתף בתוכנית ולא בסיומה, וכי תוכנית זו תתבצע לאורך מספר מפגשים שאינו מוגבל לארבעה בלבד וזאת בהתאמה לצורכי המשתתף ולנסיבות ענייניו

כבר במערכת המשפט הישראלית במגוון נושאים. בין היתר הם מהווים רקע רעיוני להתנהלותם של בתי המשפט הקהילתיים בארץ. בתי משפט אלו עוסקים בעבירות פליליות אך מכוונים לשיקום מבצעי העבירה והחזרתם למסלול חיים נורמטיבי.¹⁰

בהקשר של חדלות פירעון ניתן להתייחס לכמה רעיונות של המשפט הטיפולי ועקרונות הנלמדים מיישומו במסגרת הליכים שונים.¹¹ לצורכי מאמר זה נציג ארבעה מתוכם:

1. תפיסת הסכסוך כעניין מורכב ורב-ממדי. תפיסה זו קוראת לבחינת כלל הנסיבות שהביאו להתנהלות נשוא הסכסוך והבנת רבדיה. בחינה זו עומדת בבסיס קביעת תוכנית שיקום המותאמת לצרכים של הצדדים לסכסוך ולנסיבות העניין הפרטניות.

2. חשיבותה של התייחסות כלל מערכתית לטיפול בסכסוך ולשילובם של אנשי מקצוע רב-תחומיים בהערכת הבעיה, שהתמודדות עם הנסיבות והגורמים שהובילו אליה, ובעיצוב הכלים הראויים לטיפול בה.

3. הבנת הליך השיקום כתהליך מתמשך שמצריך זמן, עיבוד מידע, קבלת כלים מגוונים וסיוע לאורך זמן המעניקים למשתתף בהליך תמיכה, ידע ואפשרות ממשית לשינוי התנהלות עתידית.

4. חשיבותה של שפיטה טיפולית. שפיטה זו מכוונת להעצים את כוחותיו החיוביים של מי שמשתתף בהליך השיקומי ולחזק את יכולותיו לעמוד בהליך בהצלחה. היא מבוססת על דיאלוג ישיר עם המשתתף, תוך מתן אפשרות למשתתף להביע עצמו באופן אישי ("מתן קול"), הבעת מבעי ענין ואמפתיה שיפוטית בשלבי התקדמות המשתתף בתהליך, ולמשה שילוב בין פיקוח סמכותי לעידוד ותמיכה.¹²

יישום עקרונות המשפט הטיפולי כבסיס לשיקום כלכלי איכותי וארוך טווח

1. חייב עשוי להגיע למצב של חדלות פירעון בעקבות סיבות שונות: כישלון כלכלי עסקי,¹³ חובות צרכניים, מצב רפואי לקוי שלו או של בן משפחה שהוא מטפל בו, התמכרות לסמים, נטילת הלואות, פיטורין ממקום העבודה, וכיו"ב. בחינת נסיבות העניין והכרתן יכולה

להביא לקביעת תוכנית שיקום המותאמת לצורכי המשתתף וליכולותיו, ולפיכך עשויה לשפר את סיכויי הצלחת עמידתו בה ולשיקומו.

2. שילובם של אנשי מקצוע רב-תחומיים. יש מקום לשקול את מעורבותם של אנשי מקצוע טיפוליים על מנת לסייע בעבודתו של הממונה על הליכי חדלות פירעון ושיקום כלכלי, הן בהערכת הנסיבות שהובילו למצב של חדלות הפירעון אצל היחיד והן בבניית תוכנית השיקום. בנסיבות המתאימות, והיות שנאמן בית המשפט הוא כאמור עו"ד או רו"ח, שילוב איש מקצוע טיפולי יכול לתת מענה מקיף יותר ולסייע באבחון היבטים הדורשים התייחסות בתוכנית השיקום וזיהוי צרכים או

ליווי הנדרש לשם הצלחת המשתתף בתוכנית.

3. תפיסת הליך השיקום כתהליך מתמשך עשויה להבהיר מצבים שבהם עמידת המשתתף בתוכנית כוללת גם עליות וגם מורדות. בהקשר זה מומלץ כי התוכנית להכשרה הכלכלית תינתן כבר בשלבים ראשוניים של המשתתף בתוכנית ולא בסיומה, וכי תוכנית זו תתבצע לאורך מספר מפגשים שאינו מוגבל לארבעה בלבד וזאת בהתאמה לצורכי המשתתף ולנסיבות עניינו.

4. מומלץ כי השפיטה בהליכים הנזכרים תאמץ כללים ומתודות שנמצאו כיעילים בהליכים שיפוטיים אחרים שעניינם שיקום. כך יש העדפה ברורה לגישה הטיפולית היוצרת מוטיבציה לשינוי התנהלות ולעריכת מאמצים אצל המשתתף לעמוד בהסדר שנקבע, זאת להבדיל משפיטה אדברסרית המנסה להניע התנהגות באמצעות כפייה ואיום בענישה. שימוש בשאלות פתוחות ויצירת דיאלוג שיפוטי עם המשתתף, וכן פיקוח חוזר של בית המשפט בדיונים הדורשים את נוכחותו של המשתתף, ולא רק שמיעת הנאמן האחראי עליו, יכולים לסייע

לחזוק אחריותו של המשתתף ולעידודו להתמיד בהצלחה בנדרש ממנו. רכיבים נוספים, כגון הבעת ענין ואמפתיה שיפוטיים או מתן אפשרות לבני משפחה או גורמים אחרים המהווים סביבה תומכת למשתתף לקחת חלק בהליך, רלוונטיים גם כן ועשויים להביא למימוש מטרת החוק בהצלחה.¹⁴

ד"ר קרני פרלמן

מרצה וראשת המרכז למשפט שיתופי וטיפול בביה"ס למשפטים במכללה למינהל. מרצה באוניברסיטת תל-אביב בתואר השני לניהול סכסוכים וגישור, ובפקולטה למשפטים.

עו"ד איתי קריידן

עו"ד איתי קריידן, מנהל המרכז למשפט שיתופי וטיפול, ביה"ס למשפטים המכללה למינהל. בין היתר, איתי הוא עורך דין המתמחה במשא ומתן, בייצוג לקוחות בהליכי רגולציה, בנושאים הקשורים למשפט מינהלי וחוקתי, בהליכי רילוקיישין ובענייני אשרות וניוד מומחים.

סטודנטים עמיתי המרכז למשפט שיתופי וטיפול תשפ"ג, הפקולטה למשפטים ע"ש שטריקס, המכללה למינהל:

אופק קורן אייל מרקוס הדר אפל

¹⁰ "למען הקהילה: בתי המשפט הקהילתיים" משרד המשפטים (2018) <https://www.gov.il/he/Departments/General/for-the-community-community-courts>

¹¹ קרני פרלמן יישוב סכסוכים: משפט שיתופי וטיפולי 59-51 (בורסי הוצאה לאור 2015) (להלן: פרלמן יישוב סכסוכים).

¹² קרני פרלמן "תפקיד השופט התרופי והתייחסותו לרעיונות מאסכולת הראליזם המשפטי" מחקרי משפט כו 415 (2010); קרני פרלמן "שפיטה בגישת פתרון בעיות והחלטה על ביורו סכסוכים שמקורם בשירות הצבאי בישראל" המשפט כד 359 (2018); שרון עצמון-הלי ורוגן עצמון "שפיטה חיובית - פסיכולוגיה חיובית בדיון בתי המשפט לנוער" המשפט כו 201 (2021).

¹³ ר' לדומה חדל"פ (שלום ים) 57505-12-20 יוסוביץ נ' ממונה על חדלות פירעון (נבו 17.3.2022).

¹⁴ פרלמן יישוב סכסוכים, לעיל הש"ש 11, בעמ' 197-201.